

Összefoglaló

Pieldner Judit: *Adaptation, Remediation and Intermediality: Forms of In-Betweenness in Cinema*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, 2020. ISBN: 978-606-37-0707-0.

A kötetben foglalt tanulmányok több mint egy évtizedes kutatómunka eredményét képezik, amelynek során, a doktori tanulmányaim, valamint a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Kolozsvári Kara, Média Tanszéke két csoportos UEFISCDI-projektjének keretében, a kortárs filmművészet jelenségeit vizsgáltam. A kötet címében kiemelt három kulcsszó – adaptáció, remedializáció, intermedialitás – köré csoportosulnak, három fejezetben, a kötet írásai, az elméleti keretbe helyezett filmelemzéseket tartalmazó esettanulmányok. Az elemzett filmek köre elsősorban európai művészfilmekre, ezen belül hangsúlyosan a közép-kelet-európai régióban készült, magyar és román filmekre terjed ki.

A kötet első része (*Strategies of Screen Adaptation*) az adaptáció elméletéhez és gyakorlatához kapcsolódik. Az első fejezet, amelynek címe *Medial Equivalences, Functional Analogies? The Rhetoric of Adaptation* (Tom Jones, Orlando, The French Lieutenant's Woman), az adaptáció néhány terminológiai és módszertani vonatkozását tekinti át. A film és irodalom kapcsolatával foglalkozó elméleti diskurzusra nagyfokú terminológiai eklektikusság jellemző. A komparatív megközelítések sok esetben a médiumok közötti dominancia, rivalizáció, veszteség vagy nyereség retorikáját érvényesítik. Újabb kutatásokban a „hű adaptáció” modelljét az irodalom és film mediális eltéréseiből adódó szükségszerű távolságra, a két médium közötti kapcsolat jellegére fókuszáló modellek írják fölül. Az elméleti megalapozást követően a fejezet a reflexív adaptáció kérdéskörét járja körül, az angol irodalomtörténet különböző korszakaiból választva példákat. Henry Fielding, Virginia Woolf, valamint John Fowles műveinek tükrében azt vizsgálja, hogy a film médiumán belül milyen eljárások feleltethetők meg az irodalmi reflexivitás módozatainak. A további fejezetek újabb szempontokkal bővítik a filmadaptáció megközelítési lehetőségeit: a *Space Constructions in Screen Adaptations of Hamlet* című fejezet a tér narratológiája felől közelíti meg a *Hamlet* különböző filmtörténeti korszakokban – Laurence Olivier (1948), Grigorij Kozintsev (1964), Tony Richardson (1969), Franco Zeffirelli (1990) and Michael Almereyda (2000) – készült adaptációit; az *In-Between the Stage and the Screen. Representation of Consciousness in Gábor Bódy's Hamlet* című fejezet Bódy Gábor 1982-es *Hamlet*-rendezését a színpadi és filmes tértapasztalat különbségei felől vizsgálja, és Bódy kísérleti darabját a kora modern és a posztmodern világképpel egyaránt dialogizáló alkotásként értelmezi; a *Remediated Bodies, Corporeal Images in Gábor Bódy's Narcissus and Psyche* című fejezet pedig a testpoétikák diskurzusa felől közelít Bódy legendás, monumentális adaptációjához, amelyet Weöres Sándor *Psychéje* ihletett.

A kötet második része (*Remediation: In-Between the Immediacy and Hypermediacy of Cinematic Experience*) a remedializáció kérdéseivel foglalkozó írásokat gyűjt egybe. A *Remediation. Understanding New Media* (2000) című könyvében a Jay Bolter–Richard Grusin szerzőpáros a *remedializáció* fogalmán azon formális logikát érti, amely révén az újabb médiák átformálják a korábbi médiaformákat. A remedializáció szempontjából a filmkép közvetlenségének (azaz a közvetítetlen valóság illúziójának), illetve közvetítettségének (azaz a médium hangsúlyos jelenlétének) kölcsönviszonya képezi a vizsgálat tárgyát. A *Remediating*

Past Images. The Temporality of "Found Footage" in Gábor Bódy's American Torso című tanulmány Bódy Gábor fiktív kordokumentumként kínált diplomafilmjét, az *Amerikai anizs* (1975) című filmalkotást elemzi. A következő fejezet, amelynek címe *Along the Track of the Effaced Trace in Michael Haneke's Caché*, a filmkép valóságvonatkozásának, a nyom medialitásának kérdéskörét járja körül, Haneke *Caché* (2005) című filmjét összekapcsolva Antonioni *Nagyításával* (1966), illetve Bódy Gábor *Kutya éji dala* (1983) című filmjével: mindhárom film a mediális nyom indexikalitásának, a médium és a szubjektum viszonyának a problematikájához kapcsolódik. A következő fejezet, melynek címe *History, Cultural Memory and Intermediality in Radu Jude's Aferim!*, Radu Jude kortárs román filmrendező *Aferim!* (2015) című filmjét elemzi ugyancsak a remedializáció szempontjából: Radu Jude társadalmi előítéletekről szóló filmje egyszerre teremti meg és rombolja le a történelmi realitás illúzióját. Az ábrázolt történelmi „valóság” képe a látszólag természetes, közvetítetlen illúzió, illetve a mesterséges, közvetített, remedializált képi élmény köztességében bontakozik ki. A második részt záró fejezet – *The Camera in House Arrest. Tactics of Non-Cinema in Jafar Panahi's Films* – a reflexivitás és intermedialitás módozatait vizsgálja Jafar Panahi iráni filmrendező illegálisban készült filmjeiben.

A kötet harmadik része (*Figurations of Intermediality in Contemporary Cinema*) olyan írásokat foglal magában, amelyek az intermedialitás alakzatait vizsgálják a kortárs művészfilmben. Az intermediális viszonyokra irányuló kutatásaim arra irányultak, hogy hogyan lépnek párbeszédbe egymással a különböző médiumok – irodalom, színház, festészet, fotográfia, tánc, zene – a film médiumán belül, amely tulajdonképpen eleve intermediális, hiszen a Riciotto Canudo által „hetedik művészetnek” médium nevezett mindig is a társ médiumokra, a képzőművészetre, a költészetre, a zenére támaszkodott. A film általában vett intermediális természetén túlmenően, beszélhetünk intermedialitásról a filmben abban a szűkebb értelemben, amelyben Joachim Paech definiálja a fogalmat: az intermedialitás a médiumok egymáson hagyott nyoma, vagyis nem egyszerűen egy festmény megjelenése a filmben, hanem az az eset, amikor a film maga válik festőivé, a festészet jellegzetességeit imitálja a kompozíció, a keretezés, az állóképszerűség, az élőképszerűség stb. révén. Az intermedialitás tehát mediális egymásrahatásokat feltételez, mediális határátlépéseket, a mediális különbségekből adódó feszültségek játékba hozását. A más médiumok a filmben jól meghatározott retorikai eljárások, módozatok részeként alakzatokat képeznek. A harmadik rész tanulmányai az intermedialitás alakzatait tárgyalják, nagyrészt kelet-európai filmekben. A *Performing the Unspeakable. Intermedial Events in András Jeles's Parallel Lives* című fejezet az irodalmi, festészeti, és zenei utalásoknak Jeles András *Senkiföldje* (1993) című filmjében betöltött szerepét vizsgálja. A *The Anamorphic Perspective In-Between the Painterly and the Cinematic* című fejezet azt kutatja, hogyan válik a festészetből ismerős anamorfózis – azaz centrális perspektívából nézve felismerhetetlen, torz kép, amely csak egy bizonyos szögből nézve áll össze kivehető képpé – a film megértésének kitüntetett alakzatává. A következő fejezet, melynek címe *Magic Realism, Minimalist Realism and the Figuration of the Tableau in Contemporary Hungarian and Romanian Cinema*, a tabló alakzatát vizsgálja a kortárs magyar és román filmben, abból kiindulva, hogy a kortárs magyar film mágikus realista tendenciája, valamint a kortárs román film minimalista realizmusa, bár látszólag ellentétes filmes diskurzusok, egyaránt folyamodnak az élőképek (*tableau vivant*) használatához. A kötet záró fejezete, *From Paragone to Symbiosis. Sensations of In-Betweenness in Sally Potter's The*

Tango Lesson, a tánc és a film intermediális kapcsolatát vizsgálja, a táncnak a film medialitására, valamint a filmnek a tánc médiumára gyakorolt hatását Sally Potter *A tangó lecke* (1997) című filmjében.

Számos tematikus, illetve teoretikus vonatkozás kapcsolja össze az adaptáció, remedializáció és intermedialitás témakörei köré csoportosuló fejezeteket. Ezek között kiemelt hangsúlyt kapnak a köztesség formái, amelyek a kortárs film árnyalt befogadását és értelmezését teszik lehetővé, szöveg és kép, dokumentum és fikció, színpad és képernyő, természetes és művi, közvetlen és közvetített, élet és művészet köztes tereire, átfedéseire irányítva a figyelmet.

A kötet végén a hivatkozott szakirodalmi munkák listája található, amely ugyanakkor az adott témakörök nemzetközi szakirodalma iránt érdeklődők számára eligazító jelleggel bír. A kötet elsősorban a szűkebb szakmai köröket, filmtudományi szakembereket, kutatókat, egyetemi hallgatókat célozza meg, de a tágabb néző- és olvasóközönség érdeklődésére is számot tart.

A kötet megjelenését a Magyar Tudományos Akadémia támogatta.

Sepsiszentgyörgy, 2020. április 17.

dr. Pieldner Judit
egyetemi docens

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem